

MADDE 9.2 BİLDİRİMİ

Ülke/Türkiye (no. 39437/98) Dava Grubu

ile ilgili olarak

**İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ DERNEĞİ (İFÖD)
tarafından sunulmuştur.**

26.10.2023

İFÖD, İfade özgürlüğünü savunan ve destekleyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşudur.

DGI İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü

AİHM Kararlarının İnfazı Dairesi

F-67075 Strasbourg Cedex

FRANSA

26.10.2023

İfade Özgürlüğü Derneği'nin ("İFÖD") Ülke /Türkiye (no. 39437/98) Dava Grubuna ilişkin Madde 9.2 bildirimidir.

1. Bu bildirim, kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olan ve Türkiye'de düşünce ve ifade özgürlüğünü korumayı ve geliştirmeyi hedefleyen İfade Özgürlüğü Derneği ("**İFÖD**") tarafından hazırlanmıştır. Bu sunumun amacı, Anayasa Mahkemesi önünde derdest olup henüz karar verilmemiş bireysel başvurular bağlamında **Ülke/Türkiye** dava grubundan kaynaklanan genel önlemler hakkında bilgi vermek ve Anayasa Mahkemesi'nin ilgili mevzuat kapsamında bir öncelik politikası olup olmadığını tespit etmektir.

I. Arka plan

2. Başvurucu Osman Murat Ülke'ye 1995 yılında ilgili mevzuat uyarınca yetkili makam tarafından askerlik hizmeti için çağrı yapılmıştır. Başvurucu, vicdani retçi olduğunu öne sürerek zorunlu askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddetmiş ve İzmir'de düzenlenen bir basın toplantısında askerlik hizmeti için kendisine tebliğ edilen celp kâğıtlarını yakmıştır. Başvurucunun bu eylemlerine karşı hakkında 765 sayılı mülga Ceza Kanunu ve Askeri Ceza Kanunu uyarınca çeşitli soruşturmalar ve yasal işlemler başlatılmıştır. Suçlamalar arasında halkı askerlikten soğutma ve emre itaatsizlik yer almaktadır. Bu yargılamalar sebebiyle başvurucu toplamda 701 gün cezaevinde kalmıştır.¹
3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ("**AİHM**" veya "**Mahkeme**") **Ülke/Türkiye** kararıyla birlikte; *Buldu ve Diğerleri/Türkiye*, *Enver Aydemir/Türkiye*, *Erçep /Türkiye*, *Feti Demirtaş/Türkiye*, *Savda/ Türkiye* ve *Tarhan/Türkiye*² kararlarından oluşan vicdani retçilerin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ("**AİHS**" ve "**Sözleşme**") kapsamında korunan haklarına ilişkin yeni bir dava grubu oluşturulmuştur.
4. **Ülke/Türkiye** dava grubunun tamamında, başvurucular Türkiye'de kanunen zorunlu olan askerlik hizmetini reddetmişlerdir. Kendilerini pasifist ve vicdani retçi olarak tanımlayan başvurucular, haklarında defalarca yasal süreçlerin başlatılmasını ve mahkûm edilmelerinin AİHS'in 3. maddesi kapsamında işkence ve insanlık dışı muamele anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Başvurucular, AİHS'in 9. maddesiyle korunan düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğü ve yine AİHS'in 6. maddesi ile korunan adil yargılanma haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir.

¹ *Ülke v. Türkiye*, no. 39437/98, 24.04.2006,

² *Buldu ve Diğerleri/Türkiye*, no. 14017/08, 03.06.2014, *Enver Aydemir/ Türkiye*, no. 26012/11, 07.06.2016, *Erçep/Türkiye*, no. 43965/04, 22.11.2011, *Feti Demirtaş/Türkiye*, no. 5260/07, 17.01.2012, *Savda/Türkiye*, no. 42730/05, 12.06.2012, *Tarhan/Türkiye*, no. 9078/06, 17.07.2012.

5. AİHM *Ülke/Türkiye* başvurusuna ilişkin 24.01.2006 tarihli kararında, AİHS’in 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiş ve bu karar 26.04.2006 tarihinde kesinleşmiştir. Bakanlar Komitesi, nitelikli izleme kapsamında Eylem Planlarının kabul edilmesini ve uygulanmasını denetlemektedir. Aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere, bu denetim süreci kapsamında Vicdani Ret Örgütü, Uluslararası Savaş Karşıtları ve Yehova Şahitleri Dernekleri Madde 9.2 Sunumu yapmıştır.
6. *Ülke/Türkiye* dava grubunda, zorunlu askerlik hizmetini reddeden pasifist ve vicdani retçi olan tüm başvuruçuların durumu “sivil ölüm” olarak nitelendirilmiştir. Başvuruçular gizlenmeye zorlanmış ve sürekli haklarında başlatılan yasal süreçlerle ve mahkûmiyet kararları ile karşı karşıya kalmışlardır. Mahkeme bu durumun Sözleşme’nin 3. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir. Mahkeme *Erçep /Türkiye, Savda/ Türkiye, Feti Demirtaş/Türkiye, Buldu ve Diğerleri/Türkiye ve Tarhan/Türkiye* kararlarında Türk makamlarının başvuruçuların vicdani retçi statüsüne uygun olup olmadıklarını tespit etmek için etkili bir usul sunmadığını vurgulayarak, devletin AİHS’in 9. maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülüklerinin ihlal edildiğini belirtmiştir. Başka bir deyişle, Türkiye’de zorunlu askerlik hizmetini reddeden vicdani retçilere sunulan alternatif bir kamu hizmeti bulunmadığını tespit etmiştir. AİHM, *Feti Demirtaş/Türkiye ve Savda ve Buldu ve Diğerleri/Türkiye* başvurularında askeri mahkemelerin vicdani retçileri yargılarken bağımsız ve tarafsız olmamaları nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme *Enver Aydemir/Türkiye* başvurusunda, başvuranın gözaltı sırasında kötü muameleye maruz kalması ve buna ilişkin etkili bir soruşturma yapılmaması nedeniyle AİHS’in 3. maddesindeki işkence yasağının esas ve usul yönünden ihlal edildiğine karar vermiştir.
7. *Ülke/Türkiye* kararından sonra, AİHM Büyük Dairesi tarafından bu konuda önemli bir karar olan *Bayatyan/Ermenistan* kararı verilmiştir. AİHM Büyük Dairesi’nin bu karar ile geliştirdiği içtihadı vicdani ret ile ilgili tüm başvurular için oldukça önemlidir. *Bayatyan/Ermenistan* başvurusunda da *Ülke/Türkiye* dava grubundaki diğer başvurular gibi, başvuruçucu uzun ceza yargulamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Başvuruçucu, Mahkeme’nin benzer başvurulardaki Sözleşme’nin kölelik ve zorla çalıştırma yasağına ilişkin yorumunun, AİHS’nin 9. maddesi kapsamında vicdani ret hakkını yeterince tanımadığını ileri sürmüştür. Başka bir deyişle, başvuruçucu Mahkeme’nin yorumunun vicdani ret hakkını doğrudan bir tanıma olmadığı kanaatindedir.³
8. *Bayatyan/Ermenistan* kararında Büyük Daire, “Sözleşme’nin yaşayan bir belge olduğunu ve güncel koşullar ve demokratik bir devlette günümüzde hâkim olan fikirler ışığında yorumlanması gerektiğini” vurgulamıştır.⁴ Bu nedenle Mahkeme, askerlik hizmeti yükümlülükleri ile bireyin vicdanı, dini veya diğer inançları arasındaki derin çatışmaya odaklanarak vicdani ret için yeni bir kriter geliştirmiştir. Mahkeme, 9. maddede açıkça vicdani ret hakkının yer almadığını belirterek, “askerlik hizmeti yükümlülükleri ile bireylerin vicdanı, derin ve samimi dinsel veya diğer inançları arasında aşılmayacak ağır çatışmalardan

³ *Bayatyan/Ermenistan*, no. 23459/03, 07.07.2011, §73-77.

⁴ *Bayatyan/Ermenistan*, no. 23459/03, 07.07.2011, §102.

kaynaklandığı durumlarda; askerlik hizmetine yönelik itirazın , AİHS'in 9. Maddesinde öngörülen güvencelerden yararlanacak derecede yeterince tutarlı, ciddi, uyumlu ve önemli bir inanç veya kanaat oluşturduğu kanaatindedir.”⁵ Mahkeme’ye göre bu konudaki daha önce verdiği kararlarında da belirttiği üzere “askerlik hizmetine karşı olmanın bu hükmün kapsamına girip girmediği ve hangi durumda girdiği, her başvurunun kendine özgü koşulları ışığında değerlendirilmelidir.”⁶ Bu, Mahkemenin önceki içtihadından döndüğüne işaret etmektedir. Mahkeme, AİHS'nin 9. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

II. Hükümetin Eylem Planı

9. Hükümet tarafından bugüne kadar üç adet Eylem Planı sunmuştur. Hükümetin Komite’ye en son sunduğu Eylem Planı ise 30.03.2023 tarihlidir. En son sunulan Eylem Planı’nda *Ülke/Türkiye* dava grubundaki başvurulara ilişkin bireysel tedbirler ve başvuru sahiplerinin mevcut durumu hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca, mevzuat değişiklikleri ve stratejiler, projeler ve farkındalığı artırma faaliyetleri hakkında Komite bilgilendirilmiştir.
10. Plan, zorunlu askerlik hizmetinin süresinin kısaltılmasının yanı sıra mevcut Askerlik Kanunu’nda yürürlüğe giren “bedelli askerlik” sistemine atıfta bulunmaktadır. Ancak, Mahkeme yakın tarihli *Teliatnikov/Litvanya* (no. 51914/19, 07.06.2022) kararında, Litvanya’da alternatif bir ulusal savunma hizmetinin “**özünde askerlik hizmetiyle bağlantılı olduğuna ve bu nedenle ayrı bir sivil hizmet olarak görülemeyeceğine**” hükmetmiştir (§ 107). Bu nedenle, gerçek bir alternatif sunan sivil hizmetin mevcut olmaması, 9. maddenin ihlali kapsamında görülmüştür. *Teliatnikov/Litvanya* kararından da anlaşılacağı üzere Mahkeme, “daha kısa süreli zorunlu askerlik hizmeti” veya “bedelli askerlik” sistemlerini vicdani ret hakkına saygılı ve uygun bir sivil hizmet alternatifi olarak asla kabul etmemektedir. Nitekim Bakanlar Komitesi de Haziran 2023 tarihli toplantısında “bedelli askerlik” ya da zorunlu askerlik süresinin kısaltılmasının zorunlu askerliğe alternatif teşkil etmediğini açıkça belirtmiştir.⁷
11. Bu sunumun amacı, Anayasa Mahkemesi önünde bekleyen başvuruları değerlendirmek olduğundan son Eylem Planı’nın sadece ilgili kısmı ele alınacaktır. Eylem Planı’nda *Hasan Uzun/Türkiye* davasına (no. 10755/13, 30.04.2013) atıfta bulunarak Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru usulünün etkili bir iç hukuk yolu olduğu ve başvuru sahipleri gibi vicdani retçi olan herkesin Anayasa Mahkemesi’ne (“AYM”) başvurma hakkına sahip olduğu Komiteye bildirilmiştir. Ancak Hükümet, başvuru sahipleriyle benzer durumda olan kaç kişinin AYM’ye başvurduğunu, başvuruların akıbetini veya hâlihazırda AYM önünde bekleyen başvuru sayısı hakkında herhangi bir bilgi vermekten kaçınmıştır.

III. İFÖD'ün Gözlemleri

12. Hükümet’in sunduğu Eylem Planında, AİHM’in Avrupa Mahkemesine başvurmadan önce şikâyetin Türk Anayasa Mahkemesi önüne götürülmesi gerektiğine karar verdiği

⁵ *Bayatyan/Ermenistan*, no. 23459/03, 07.07.2011, §110.

⁶ *Ibid.*

⁷ Bkz. <https://hudoc.exec.coe.int/eng?i=004-37268>

*Uzun/Türkiye*⁸ başvurusuna atıf yapılmıştır. Bununla birlikte Mahkeme'nin *Uzun/Türkiye* içtihadı *Ülke/Türkiye* dava grubuna uygulanamaz çünkü AYM, bireysel başvuru mekanizmasının başladığı 2012 yılından bu yana birçok başvuru yapılmasına rağmen vicdani ret hakkı açısından tek bir karar dahi vermemiş; vicdani retçiler ve pasifistler için etkili bir hukuk yolu sağlayamamıştır. Diğer bir deyişle, AİHM'in bu konuyla ilgili olarak AYM'ye bireysel başvuru yapılması usulünü etkili bir iç hukuk yolu olarak kabul etmiş olsa da bireysel başvurunun başladığı 23.09.2012 tarihinden bu yana bu konuda tek bir karar vermemiştir ve AYM'nin *Ülke/Türkiye* ve *Bayatyan/Ermenistan* kararlarına atıf yaptığı bir kararı bulunmamaktadır.

13. Vicdani Ret Derneği tarafından toplanan ve Kasım 2021 tarihinde Komiteye sunulan verilere göre, 2012 yılından Nisan 2021 tarihine kadar vicdani retçiler tarafından Anayasa Mahkemesi'ne en az 45 adet bireysel başvuru yapılmıştır.⁹ Daha endişe verici bir husus, kendisini vicdani retçi olarak tanımlayan ve dini inançları gereği askerlik hizmeti yerine alternatif sivil hizmet talep ettiği için idari para cezası verilmesi nedeniyle din ve vicdan özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri süren bir yükümlünün **2013/5564 numaralı bireysel başvurusu 17.02.2016** tarihinde Anayasa Mahkemesi Birinci Bölüm toplantı gündemine alınmış ve Bölüm, başvurunun Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'na sevk edilmesine karar vermiştir. Buna rağmen aradan geçen **yaklaşık 7,5 yıl içinde Anayasa** Mahkemesi Başkanı başvuruyu henüz Genel Kurul gündemine almamıştır. Başvurunun yapılmasının üzerinden neredeyse **10 yıl geçmesine rağmen** 2013/5564 sayılı başvuru hakkında henüz karar verilmemiştir.
14. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından 2013/5564 numaralı başvuru henüz bir karara bağlanmazken, birden fazla sivil toplum kuruluşu (The Association for Conscientious Objection, Freedom of Belief Initiative in Turkey, Norwegian Helsinki Committee, War Resisters' International, The European Bureau for Conscientious Objection, Connection e.V) tarafından Komiteye yapılan Kasım 2021 tarihli Madde 9 bildiriminde Uğur Yorulmaz'ın yaptığı başvuruda Anayasa Mahkemesi tarafından vicdani ret hakkına değinilmeksizin yalnızca adil yargılanma hakkına atıfta bulunularak başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna karar verildiği bildirilmiştir.
15. Açıkça görüldüğü üzere, AYM'nin başvurulara ilişkin öncelik politikasının net olmaması, *Ülke/Türkiye* dava grubunda vurgulanan genel tedbirlerin uygulanması konusunda bir tereddüt olduğunu göstermektedir. Normal şartlarda AYM'nin bir bölümünden Genel Kurul'a sevk edilen bir başvurunun 7,5 yıldan fazla bir süre beklememesi gerekir.
16. İFÖD, yukarıdaki Madde 9.2 Bildirimlerinde belirtilen gözlemlerin Anayasa Mahkemesi'nin belirli başvuruları keyfi olarak bekletmesine olanak tanıyan AYM'nin başvuruları inceleme usulünden kaynaklandığına inanmaktadır.

⁸ *Uzun /Türkiye*, no. 10755/13, 30.04.2013.

⁹ Bkz. <https://vicdaniret.org/the-report-conscientious-objection-to-military-service-in-turkey-ulke-group-cases-against-turkey-is-released/> Bkz. ayrıca 1419. Toplantı (Aralık 2021) (DH) - Madde 9.2 Bildirimi - The Association for Conscientious Objection, Freedom of Belief Initiative in Turkey, Norwegian Helsinki Committee, War Resisters' International, The European Bureau for Conscientious Objection, Connection e.V, 04/11/2021, *Ülke/Türkiye* Dava Grubu no. 39437/98.

17. AYM'nin Bireysel Başvuruları incelenme usulüne ilişkin öncelik politikası, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 68. maddesinde "Başvuruların incelenme sırası" başlığı altında düzenlenmiştir:

"(1) Bireysel başvurular, geliş sırasına göre incelenerek karara bağlanır. Ancak Mahkeme, başvuruların konuları itibarıyla önemini ve aciliyetini göz önünde bulundurarak belirlediği kriterler çerçevesinde farklı bir inceleme sıralaması yapabilir."¹⁰

18. Yukardaki maddeden de anlaşılacağı üzere AYM'nin başvuruların incelenmesine ilişkin politikasında öncelikle bireysel başvuruların AYM'ye geliş sırası esas alınmalıdır. Sadece AYM'nin konunun önemi ve aciliyetine göre bu inceleme sırasını değiştirilebilmesi mümkün kılınmıştır. Ancak, madde hükmünde başvuruların öneminin ve aciliyetinin nasıl belirleneceğine ilişkin herhangi bir kriter düzenlenmemiştir. Ayrıca, AİHM'in aksine, Anayasa Mahkemesi nasıl bir **öncelik politikası** olduğunu da açıklamamıştır. Ne var ki AYM, Adalet Bakanlığı aracılığıyla AİHM'e bilgi verirken sıklıkla "**yayınlanmamış öncelik politikasına**" atıfta bulunmaktadır (Bkz. Ek I). AYM'nin Adalet Bakanlığı'na 01.10.2018 tarihinde gönderdiği yazıya göre AYM'ye yapılan başvurular "*ihlal iddialarına göre belirlenen ilkeler doğrultusunda*" incelenmektedir. Bu ilkelere göre, AYM'nin "**çekirdek haklar**" olarak adlandırdığı yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı ile kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddia edilen başvurular öncelikli olarak incelenmektedir.¹¹ Bu öncelik politikasına göre Anayasa Mahkemesi, süregelen ihlal iddialarının yanı sıra geçici tedbir taleplerini içeren başvurulara da öncelik vermektedir.¹² AYM'nin, Adalet Bakanlığı'na gönderdiği yazıda (Bkz. Ek I) süregelen ihlal davalarından çeşitli örnekler¹³ vermektedir ancak bazı benzer başvurulara ise öncelik verilmediği açıktır.¹⁴ Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi öncelikle incelediği kararlarında da neden belirli başvuruları öncelikli olarak değerlendirdiğine ilişkin tutarlı bir gerekçe sunamamıştır. Bu tutarsızlık sebebiyle, AYM'nin öncelik tanıyıp hızlı karar verdiği başvurular ve AYM'nin öncelik politikasının mantığı hakkında hiçbir çıkarım yapılamamaktadır.

¹⁰ Bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/ictuzuk/>

¹¹ "Mahkememize yapılan başvurular ihlal iddialarına göre belirlenen ilkelerimiz doğrultusunda incelenmektedir. Bu ilkeler uyarınca öncelikle çekirdek haklar olarak nitelendirdiğimiz yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağının ihlali iddiaları ile kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurular incelenmektedir."

¹² "Anılan ihlal iddialarına ilişkin başvurular ile diğer ihlal iddialarına ilişkin başvurularda devam eden ihlal iddiasının bulunup bulunmadığı yönünden inceleme yapılarak öncelikle devam eden ihlal iddialarına ilişkin başvurular incelenmektedir. İhlalin devam ettiği iddiası varsa bu başvurularda en kısa sürede inceleme yapılmakta, tedbir talepleri varsa derhal değerlendirilmektedir."

¹³ Bkz. Yaman Akdeniz ve diğerleri, Başvuru No: 2014/3986, 02.04.2014; Youtube LLC Corporation Service Company ve diğerleri [GK], Başvuru. No: 2014/4705, 29.05.2014; Mahmut Tanal ve diğerleri [GK], Başvuru No. No: 2014/18803, 10.12.2014.

¹⁴ "Süregelen ihlal" başvurularında olması gereken bir diğer başvuru: Wikimedia Foundation ve diğerleri Başvuru No: 2017/22355, 26.12.201 ile Yaman Akdeniz ve diğerleri ("Twitter davası") ve YouTube LLC Corporation Service Company ve diğerleri ("YouTube davası") başvurularını karşılaştırdınız. AYM, Twitter başvurusunda 10 gün, YouTube davasını ise yaklaşık 45 gün içinde karara bağlarken, Wikipedia davasını karara bağlaması ise açık bir şekilde neredeyse 2,5 yıl sürmüştür.

19. AİHM'in *Ülke/Türkiye* dava grubundaki kararlarında vurgulandığı üzere, Türkiye'deki mevcut sistem başvuru sahiplerini "**sivil ölüme**" mahkûm etmektedir. Vicdani retçilere yönelik bu muamelenin Sözleşme'nin 3. maddesini ihlal edeceği de açıktır. Bu bağlamda, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde de belirtildiği üzere vicdani ret hakkı kapsamındaki başvuru sahiplerinin durumunun önemi ve aciliyeti nedeniyle öncelikli olarak incelenmesi gerektiği yadsınamaz.
20. *Ülke/Türkiye* dava grubundaki başvuru sahibi vicdani retçilerin Anayasa'nın 17. maddesi ile birlikte AİHS'in 3. maddesine atıfta bulunarak yaptıkları başvuruların Anayasa Mahkemesi tarafından "**çekirdek haklar**" kapsamında değerlendirilmesi gerektiği açıktır fakat şimdiye kadar böyle bir **durum söz konusu olmamıştır**.
21. İFÖD, Anayasa Mahkemesi'nin "**kamu ile paylaşmadığı**" öncelik politikasını keyfi olarak uyguladığını iddia etmektedir. AYM'nin ilgili bölümünden Genel Kurul'a göndereceği başvurular için net bir zaman çizelgesi olmadığı da anlaşılmaktadır. Mevcut haliyle kararlar Mahkeme Başkanı'nın keyfi uygulamasına bağlı gibi görünmektedir ve bunun kabul edilemez olduğu açıktır.
22. İFÖD, Anayasa Mahkemesi'nin 2012 yılından beri yapılan vicdani ret başvurularını keyfi bir şekilde görmezden geldiğini vurgular.¹⁵ Bu bağlamda İFÖD, en az 45 başvurunun yıllardır Anayasa Mahkemesi'nde karara bağlanmadan bekletildiğinin altını çizer. Anayasa Mahkemesi'nin vicdani retçilere yönelik bu tutumu sebebiyle başvuru sahipleri açısından bireysel başvuru yolunun etkili bir iç hukuk yolu olarak görülemeyeceği ve AYM'nin hayatları boyunca hapis cezası tehdidi ile karşı karşıya kalan başvuru sahiplerini "**sivil bir ölüme**" mahkûm ettiği açıktır.

IV. Sonuçlar ve Öneriler

23. İFÖD, *Ülke/Türkiye* dava grubunda AİHM tarafından tespit edilen sorunların devam ettiğini ve Türk makamlarının vicdani ret hakkının tanınması için yasal değişiklik yapılması ihtiyacını kasıtlı olarak görmezden geldiğini ve ertelediğini düşünmektedir. Bu bildirimde detaylıca aktarıldığı üzere, Anayasa Mahkemesi, Genel Kurulu'na gönderdiği derdest başvuruları görmezden gelerek veya incelemesini erteleyerek bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Bu durum, doğal olarak yetkililerin Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki içtihat ve görüşünü Komiteye bildirmesini engellemektedir.
24. İFÖD, Komite'nin Türk yetkililerden vicdani ret bağlamında Anayasa Mahkemesi'nin etkililiğine ilişkin rapor talep etmesini tavsiye eder.
25. İFÖD ayrıca Komitenin Hükümet'ten Anayasa Mahkemesi'ne vicdani ret konusunda yapılan bireysel başvuruların sayısı ve bu başvuruların ne zaman yapıldığına dair istatistikî bilgi vermesini talep etmesini önerir.
26. İFÖD ayrıca Komitenin Hükümet'ten Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu'nda bekleyen **2013/5564 sayılı bireysel başvurunun** (bkz. **Ek II**) karara bağlanmasındaki gecikmeler hakkında bilgi vermesini istemesini önerir.

¹⁵ Bkz. https://www.anayasa.gov.tr/media/8846/bb_2023_2_en.pdf

27. İFÖD diğler taraftan Komitenin Hükümet'ten Anayasa Mahkemesi'nin öncelik politikası hakkında ayrıntılı bilgi vermesini talep etmesini tavsiye eder. Son olarak; İFÖD, Türkiye'de vicdani retçilerin korunması için gerekli yasal güvencelerin sağlanması konusunda hiçbir ilerleme kaydedilmediğı görüşündedir.

İfade Özgürlüğü Derneğı- İFÖD (Türkiye)

Web: <https://ifade.org.tr> Twitter: @ifadeorgtr

İfade Özgürlüğü Derneğı ("İFÖD"), düşünce ve ifade özgürlüğü hakkını korumak ve geliştirmek amacıyla Ağustos 2017'de resmi olarak kurulmuştur. Dernek, herkesin düşünce ve ifade özgürlüğüne, bilgiye erişim ve bilgiyi yayma hakkına sahip olduğı bir toplum öngörmektedir.